

Konstantinos Tsirigotis

Teoria osobowości Hansa Jurgena Eysencka: źródła i rozwój

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (34-35), 9-19

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teoria osobowości Hansa Jurgena Eysencka: źródła i rozwój

1. Podstawy teoretyczne koncepcji osobowości Hansa Jurgena Eysencka

Jedną z najbardziej znanych teorii osobowości we współczesnej psychologii i znajdującą swoje zastosowanie również w pedagogice, zwłaszcza resocjalizacyjnej, jest koncepcja osobowości Hansa Jurgena Eysencka.

Źródeł koncepcji osobowości Eysencka można się dopatrywać w koncepcjach typologicznych a przede wszystkim w koncepcjach K. G. Junga, I. P. Pawłowa oraz E. Kretschmera.

1.1. Typologia Jungowska

Podstawą dychotomicznej typologii K. G. Junga jest podział i kierunek życiowej energii jednostki: gdy kierunek (kanał) jest zwrócony na zewnątrz mamy do czynienia z ekstrawersją (oraz typem ekstrawertywnym), a gdy kierunek (kanał) jest skierowany do wewnątrz - z introwersją (oraz typem introwertywnym); chodzi tu o nastawienie decydujące o kierunku i sposobach zachowania.

Właśnie te pojęcia, a właściwie nazwy wymiarów zapożyczył Eysenck od Junga, ale treści które im nadał, częściowo się różnią od jungowskich¹.

1.2. Typologia Pawłowska

Następną teorią, z którą Eysenck wiąże swoją koncepcję, jest typologia układu nerwowego I. P. Pawłowa; starał się zapewnić wyodrębnionemu przez siebie wymiarowi (ekstra-/introwersji) fizjologiczne podłoże i w tej próbie upodobił te typy z typami w ujęciu I. P. Pawłowa. Jak w przypadku Junga, tak i tutaj występują pewne rozbieżności znaczeniowe, które zostaną w skrócie omówione. Wydaje się jednak konieczne, przedstawić koncepcję Pawłowa chociażby pobieżnie, po to żeby dostrzec ewentualne zbieżności i rozbieżności między typologią Pawłowską a typami Eysencka.

---

¹ W. Sanocki, *Kwestionariusze osobowości w Psychologii*, PWN, Warszawa 1981; S. Siek, *Wybrane metody badania osobowości*, ATK, Warszawa 1983.

Typologia niedychotomiczna Iwana P. Pawłowa to typologia układu nerwowego zakładająca trzy dyspozycje:

- a) siłę procesów pobudzenia i hamowania w korze mózgowej;
- b) równowagę procesów pobudzenia i hamowania w korze mózgowej;
- c) ruchliwość procesów pobudzenia i hamowania w korze mózgowej².

Dyspozycje te, inaczej właściwości procesów nerwowych (procesu pobudzenia i hamowania), powstały jako interpretacja zróżnicowanych zachowań u psów badanych przez Pawłowa i jego współpracowników.

a) Najważniejsza właściwość układu nerwowego w zakresie procesu pobudzenia, inaczej siła procesu pobudzenia, jest to zdolność komórki nerwowej do pracy. Przejawia się ona w wydolności funkcjonalnej, tj. w zdolności do wytrzymywania długotrwałego bądź krótkiego, ale silnego pobudzenia, bez przechodzenia w stan hamowania ochronnego³ (Strelau J., 1978). Siła procesu pobudzenia jest to właściwość układu nerwowego a nie proces czy aktualny jego stan. Stosunek między wielkością procesu pobudzenia (jako stanu aktywacji) a siłą procesu pobudzenia (jako właściwości) jest odwrotny, tj. im silniejszy układ nerwowy, tym mniejszy proces pobudzenia (jako że układ nerwowy jest odporny na działanie bodźców silnych czy długotrwałych).

Siła układu nerwowego w zakresie procesu hamowania to funkcjonalna wydolność układu nerwowego w zakresie hamowania (warunkowego); przejawia się ona w zdolności do wytwarzania reakcji hamulcowych, tj. wygasania, różnicowania, opóźniania, tam gdzie jest zakaz czy konieczność odraczenia reakcji.

b) O równowadze procesów nerwowych (procesu pobudzenia i procesu hamowania) decyduje stosunek siły tychże procesów; w konsekwencji mamy do czynienia z typem zrównoważonym albo niezrównoważonym, z przewagą jednego procesu nad drugim.

c) Ruchliwość procesów nerwowych to ta właściwość układu nerwowego, która decyduje o szybkości zahamowania określonej reakcji na bodźce, w celu ustąpienia miejsca reakcji na inny bodziec, w razie potrzeby; przejawia się ona w zdolności jednostki do zmiany zachowania się, odpowiednio do zmieniających się sytuacji bodźcowych.

Układy powyżej omówionych właściwości układu nerwowego tworzą, tzw. typ układu nerwowego.

Pierwszej typologii układu nerwowego psów dokonał nie sam Pawłow, lecz jego uczeń, P. M. Nikiforowski. Na początku Pawłow nawiązywał do klasyfikacji swego ucznia, lecz później opracował kilka tych klasyfikacji, po ostatnią, powszechnie znaną, gdzie wskazał, że cztery typy przez niego wydodrębnione, odpowiadają starożytnej klasyfikacji temperamentów Hipokratesa (i kontynuatora, Galenusa); ponadto przyjmuje on, że typ układu

---

² J. Strelau, *Temperament i typ układu nerwowego*, PWN, Warszawa 1974; J. Strelau, *Rola temperamentu w rozwoju psychicznym*, WSiP, Warszawa 1978; S. Siek, 1983, *op. cit.*

³ J. Strelau, 1978, *op. cit.*

nerwowego jest wrodzony, mało podatny na zmiany pod wpływem otoczenia i oddziaływań wychowawczych; stanowi fizjologiczną podstawę temperamentu, będącego psychicznym przejawem ogólnego typu układu nerwowego⁴.

Charakterystyka typów układu nerwowego w nawiązaniu do temperamentów, wygląda następująco:

1. Typ silny zrównoważony, ruchliwy – sangwinik

Jego układ nerwowy odznacza się dużą siłą procesów nerwowych, ich równowagą i dużą ruchliwością. Stąd sangwinik to człowiek szybki, łatwo dostosowujący się do zmiennych warunków życia. Charakteryzuje go duża odporność na trudne warunki życia.

2. Typ silny zrównoważony, powolny – flegmatyk (gr., flegma = flegma)

Jego układ nerwowy cechuje również duża siła i równowaga procesów nerwowych przy jednoczesnej małej ruchliwości. Będąc pod względem ruchliwości przeciwieństwem sangwinika, flegmatyk reaguje spokojnie i powoli, wykazuje niechęć do zmiany otoczenia; podobnie jak sangwinik jest odporny na bodźce silne i długotrwałe.

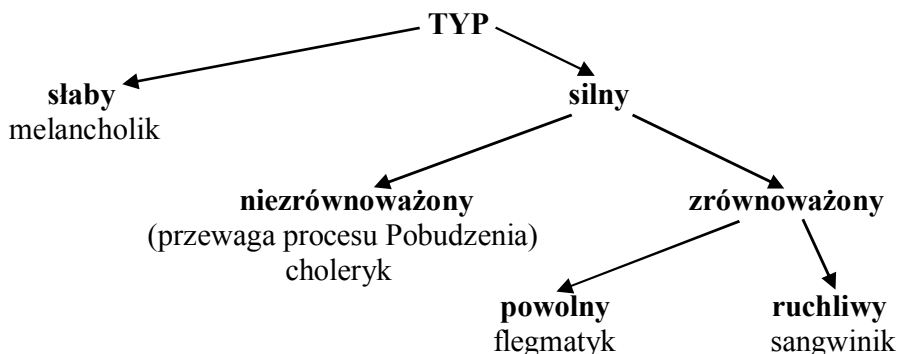
3. Typ silny niezrównoważony, z przewagą procesu pobudzenia – choleryk

Jego układ nerwowy charakteryzuje obok dużej siły, przewaga pobudzenia nad hamowaniem. Odznacza się dużą energią życiową, przy jednoczesnym braku opanowania; gwałtowny i wybuchowy.

4. Typ słaby – melancholik

Ludzie należący do tego typu charakteryzują się słabością zarówno procesu pobudzenia, jak i hamowania, są mało odporni na działania silnych bodźców dodatnich i hamulcowych. Stąd też melancholicy bywają często bierni, zahamowani. Działanie bodźców silnych może być szczególnie dla typu słabego źródłem różnego rodzaju zaburzeń w zachowaniu.

Zależności te w ujęciu I. P. Pawłowa wykazuje poniżej przedstawiony schemat⁵:

Sch. 1: Porównanie Typów układu nerwowego i Typów temperamentu w ujęciu I. P. Pawłowa (na podst: Strelau J., 1974, 1978)

⁴ J. Strelau, 1974, *op. cit.*; J. Strelau, 1978, *op. cit.*; H. J. Eysenck, Eysenck M., *Podpatrywanie umysłu. Dlaczego ludzie zachowują się tak, jak się zachowują?*, GWP, Gdańsk 2000.

⁵ J. Strelau, 1974, *op. cit.*; J. Strelau, 1978, *op. cit.*

Eysenck przyjmuje, że u podstaw jego wymiaru ekstra/introwersji leżą procesy pobudzenia i hamowania korowego, z którymi wiąże się szybkość warunkowania klasycznego; o stopniu równowagi między procesami pobudzenia i hamowania na poziomie korowym decydują wrodzone właściwości ośrodkowego układu nerwowego; wymiar Ekstra/Introwersji zależy najprawdopodobniej od aktywności, tzw. ARAS, tj. od aktywności wstępującego układu siatkowatego⁶.

Ekstrawertyk charakteryzuje się szybkim wzrostem hamowania korowego, powolnym jego rozprzestrzenianiem się oraz względnie wysokim poziomem ogólnym tego hamowania, reaktywnego zresztą według Strelaua⁷, przy niskim poziomie pobudzenia korowego⁸. Ten typ według Eysencka jest podobny, lecz nie tożsamy z „silnym” typem układu nerwowego Pawłowa. U niego potencjał pobudzeniowy generuje się wolno i jest słaby; w przeciwieństwie, hamowanie reaktywne rozwija się u niego szybko, jest silne i zanika powoli, mamy więc tu do czynienia z przewagą procesu hamowania⁹. Taki stan rzeczy zawdzięcza się tzw. układowi rekrutacyjnemu (Recruiting System), spełniającemu funkcję tłumienia, od którego zależy potencjał hamulcowy¹⁰.

Z drugiej strony introwertyka charakteryzuje powolny wzrost hamowania korowego, reaktywnego wg Strelaua, które szybko się rozprzestrzenia, choć jego ogólny poziom pozostaje niski przy wysokim poziomie pobudzenia korowego¹¹; ten typ ma być podobny do słabego typu układu nerwowego Pawłowa. U niego potencjał pobudzeniowy generuje się szybko i jest silny w przeciwieństwie do hamowania reaktywnego, które rozwija się powoli, jest słabe i szybko zanika; mamy tu do czynienia z przewagą pobudzenia nad hamowaniem. Łatwość pobudzenia oraz wielkość potencjału pobudzeniowego uwarunkowana jest czynnością wcześniej wymienionego ARAS¹².

Nie wchodząc w bardziej szczegółowy opis zagadnienia, przytoczone zostaną wyniki badań oraz stanowisko Strelaua w tej kwestii. Otóż stwierdził on, że w zakresie procesu pobudzenia dokonana przez Eysencka analogia jest zasadna oraz że zachodzi duża zbieżność między typem układu nerwowego a ekstra/introwersją, pod względem procesu pobudzenia, ponieważ mamy do czynienia z podobnym czy nawet identycznym mechanizmem fizjologicznym, tj. z pewnymi właściwościami procesu pobudzenia korowego (sch. 2).

---

⁶ H. J. Eysenck, *Personality, Learning and „Anxiety”*, Belfast, 1973.

⁷ J. Strelau, 1974, *op. cit.*

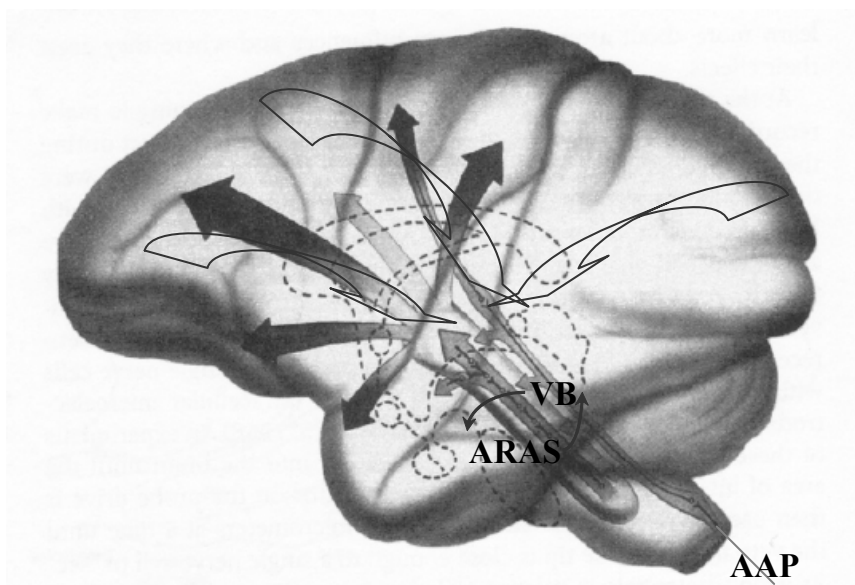
⁸ Z. Toeplitz, *Krytyczna analiza Kwestionariusza Osobowości H.J. Eysencka (Eysenck Personality Questionnaire, EPQ) pod kątem próby adaptacji tego testu do warunków polskich*, PAN, Warszawa, 1982.

⁹ J. Strelau, 1974, *op. cit.*; J. Strelau, 1978, *op. cit.*

¹⁰ J. Strelau, 1974, *op. cit.*

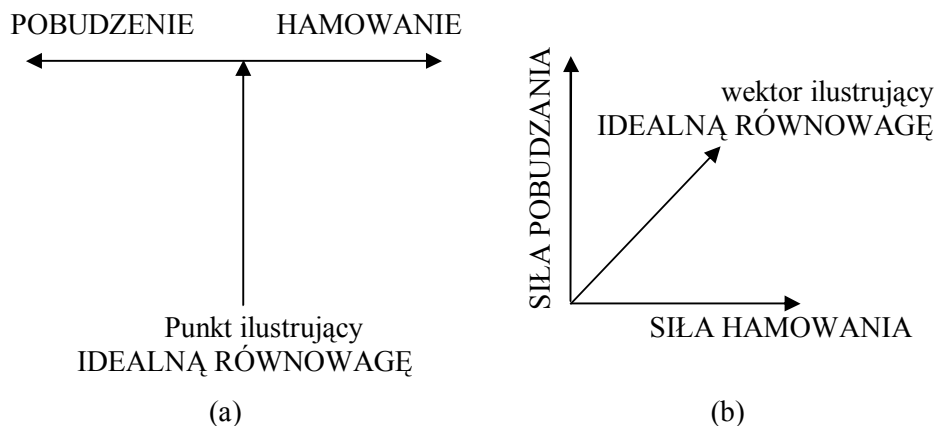
¹¹ Z. Toeplitz, 1982, *op. cit.*

¹² H. J. Eysenck, 1973, *op. cit.*; J. Strelau, 1974, *op. cit.*; J. Strelau, 1978, *op. cit.*; H. J. Eysenck, *Biological Dimensions of Personality*, Guilford Press, New York 1990.

Sch. 2: Korowa i podkorowa reprezentacja fizjologicznych podstaw wymiaru Ekstra/Introwersji w teorii H. J. Eysencka (za: Eysenck H. J., 1973)
 VB: mózg trzewiowy; AAP: wstępujące drogi ośrodkowe; ARAS: wstępujący aktywizujący układ siatkowaty

W przypadku analogii pod względem procesu hamowania Eysenck przeprowadził dwojakiego rodzaju eksperymenty: pierwszy dotyczył szybkości warunkowania i wygasania warunkowego odruchu mrugania, drugi zaś dotyczył zjawiska reminiscencji. Wyniki pierwszego z eksperymentów przemawiają za potwierdzeniem analogii dokonanej przez niego. Natomiast zastrzeżenia budzi drugi, ponieważ okazało się, że w rzeczywistości przejawiało się hamowanie obronne, pozakresowe, stanowiące odmianę hamowania bezwarunkowego a nie warunkowego, którego dopatrywał się Eysenck; z tego wynika, że z tego punktu widzenia analogia ta jest bezpodstawna, m.in. dlatego ponieważ pojęcie hamowania nie pojmuje Eysenck tak jak czynił to Pawłow, co było jego zamiarem, lecz w rozumieniu innego badacza, mianowicie Hulla. Ponadto różnice między tymi dwoma autorami występują w kwestii równowagi procesów nerwowych; Pawłow, mówiąc o równowadze między procesami pobudzenia i hamowania z punktu widzenia siły tych procesów, traktował siłę pobudzenia i siłę hamowania jako dwie niezależne zmienne: zatem równowagę może reprezentować wypadkowa znajdująca się w jednakowej odległości od obu osi reprezentujących wartości dwu zmiennych, a nie punkt na jednej tylko osi jak to ma miejsce w koncepcji Eysencka (sch. 3).

Sch. 3: Koncepcja równowagi procesów nerwowych wg H. J. Eysencka (a) i I. P. Pawłowa (b) (za: Strelau J., 1974)

1.3. Typologia konstytucjonalna E. Kretschmera

Typologia E. Kretschmera opiera się na wyróżnieniu trzech podstawowych dyspozycji organizmu i aparatu psychicznego jednostki:

- sychicznej pobudliwości i wrażliwości;
- przeważającego typu nastroju, przeważającego typu reakcji emocjonalnych;
- motoryki, tempa i rytmu psychicznych procesów.

Z drugiej strony w jego koncepcji szczególną rolę odgrywa konstytucja ciała, w której wyróżniał następujące typy:

- leptosomatyczna (gr., leptos=cienki, wātły, soma=ciało);
- pykniczna (gr., pyknos=gruby, gęsty);
- atletyczna (gr., athlos=zapasy, walka);
- dysplastyczna (gr., dys=źle, plastos=ukształtowany).

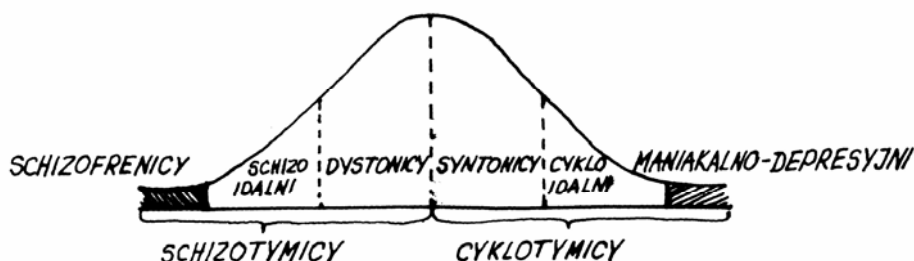
Dana budowa ciała oraz typ temperamentu są uwarunkowane chemizmem krwi, tj. czynnością układu hormonalnego i mają określone właściwości psychiczne i odpowiednie skłonności do chorób psychicznych¹³. Odpowiednio zatem do budowy ciała mamy następujące właściwości psychiczne i ewentualne choroby psychiczne (tab. 1, sch. 4):

¹³ S. Siek, 1983, *op. cit.*; J. Strelau, *Temperament, osobowość, działanie*, PWN, Warszawa 1985.

TYP BUDOWY CIAŁA	TYP TEMPERAMENTU	CHOROBA PSYCHICZNA
Leptosomatyczny	Schizotypiczny	Schizofrenia
Pykniczny	Cyklotypiczny	Cyklofrenia (Psychoza maniakalno- -depresyjna)
Atletyczny	Iksotypiczny (gr., Iksos=leпки)	Epilepsja

Tab. 1: Koncepcja typów budowy ciała, temperamentu i chorób psychicznych E. Kretschmera

Mamy tu do czynienia z koncepcją stopniowego przechodzenia przez wiele ogniw pośrednich, od stanu normalnego do choroby psychicznej. Właśnie tę koncepcję E. Kretschmera Eysenck poddał badaniom weryfikacyjnym przy zastosowaniu tzw. analizy kryterialnej (criterion analysis). Zmodyfikował zatem Kretschmerowski model „Schizofrenia – Norma – Cyklofrenia”, tj. model głoszący, że schizofrenia i cyklofrenia stanowią najbardziej patologiczne krańce normalności; w myśl tego modelu istnieje jedna tylko postać psychozy, w kategoriach „dużo-mało” a nie „takie-inne”, różnice są ilościowe a nie jakościowe¹⁴.

Sch. 4: Rozmieszczenie typów osobowości zdrowej i niezdrowej w rozkładzie normalnym wg Kretschmera (za: Eysenck H. J., 1968)

Powyższe rozumowanie będzie jaśniejsze, gdy przedstawimy je za pomocą poniższych schematów i komentarzy z różnych prac Eysencka.

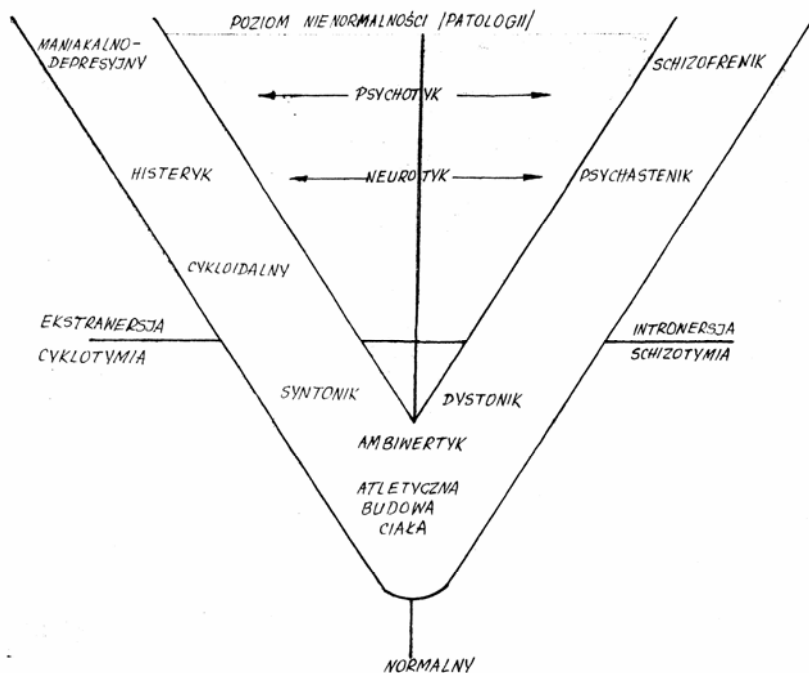
W schemacie 4 po lewej stronie znajdują się schizotypicy, co oznacza, że mają to być ludzie, których osobowość charakteryzuje się właściwościami przypisywanymi schizofrenikom; po prawej stronie są cyklotypicy, tj. pacjenci maniakalno-depresyjni. Osoby poza granicami normy, ale jeszcze nie psychotycy dla Kretschmera to osoby schizoidalne lub cykloidalne

¹⁴ K. Pospiszyl, *Psychopatia*, PWN, Warszawa 1985.

odpowiednio, przy czym bliżej środka są: po stronie cyklotymików-syntonycy, a po stronie schizotymików-dystonycy¹⁵.

W innej swojej pracy dokonuje on analogii między schizotymią a introwersją oraz między cyklotymią a ekstrawersją, jak uczyniło wielu badaczy, ale dochodzi do wniosku, że jest ona pozorna. Relacje te przedstawia schemat nr 5. W duchu tegoż wykresu trzeba by przyjąć, że zaburzenia tak psychotyczne jak i neurotyczne znajdują się na jednym i tym samym kontinuum patologii. Jeżeli jednak psychoza cechuje jednostkę znajdującą się na krańcowych pozycjach kontinuum „cyklotymia – schizotymia”, jak wierzył Kretschmer, to byłoby niemożliwe znaleźć psychotyka, którego pozycja byłaby środkowa na kontinuum „cyklotymia-schizotymia”; byłoby niemożliwe znaleźć zdrową osobę, której pozycja na tym kontinuum byłaby bardzo daleko od środka; tyle jeśli chodzi o obszar poza wektorem w kształcie litery „V”. Wektor ów wskazuje, że regresja patologii na kontinuum cyklotymia-Schizotymia byłaby krzywoliniowa; nie byłoby konkretnych przypadków poza wektorem. Ten sam argument dotyczyłby poglądu Junga nt. neurotyzmu.

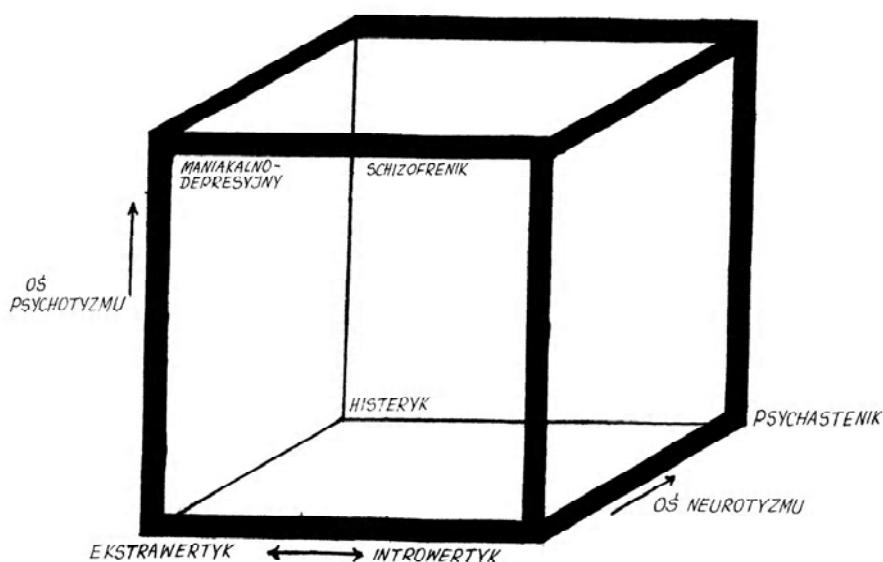

Sch. 5: Diagramatyczne przedstawienie teorii K. G. Junga i E. Kretschmera (za: Eysenck H. J., 1960)

¹⁵ H. J. Eysenck, *The Scientific Study of Personality*, Routledge and Kegan Paul, London 1968.

Następnie Eysenck neguje ten model na podstawie badań eksperymentalnych, które solidnie przeciwstawiają się założeniu o patologii jednowymiarowej i które zakładają istnienie dwóch takich wymiarów, ortogonalnych względem siebie i dotyczących odpowiednio neurotycznych i psychotycznych zaburzeń.

W schemacie nr 6 zawarta jest propozycja Eysencka, względem wcześniej wymienionej kombinacji obu koncepcji: Jungowskiej i Kretschmerowskiej. Uważa on za możliwą rotację osi psychotyzmu, ze współliniowości z osią neurotyzmu, z równoczesnym zachowaniem rzutowania punktów obu osi na osi ekstrawersji-introwersji. Innymi słowy zakłada on, że neurotyzm oraz psychotyzm są zmiennymi ciągłymi, przebiegającymi całą drogę, od krańcowo dobrze przystosowanego, dojrzałego, stabilnego typu osobowości do krańców neurotycznej lub psychotycznej patologii¹⁶. Na tym skończyłoby się omówienie teoretycznych podstaw koncepcji Hansa Jurgena Eysencka.

Sch. 6: Alternatywny model połączonej teorii K. G. Junga i E. Kretschmera (za: Eysenck H. J., 1960)

2. Rozwój koncepcji osobowości Hansa Jurgena Eysencka

Eysencka do opracowania nowej teorii osobowości skłoniły wady i niedociągnięcia diagnozy i klasyfikacji psychiatrycznej; pragnął on opracować teorię, która umożliwiłaby wyjaśnienie zaburzeń spotykanych w klinice psychiatrycznej¹⁷.

¹⁶ H. J. Eysenck, *The Structure of Human Personality*, Methuen and Co Ltd, London 1960; H. J. Eysenck, 1968, *op. cit.*

¹⁷ H. J. Eysenck, 1968, *op. cit.*; R. J. McGuire, *Classification and the Problem of Diagnosis*, Pitman Medical, Belfast 1973.

W okresie początkowym zajął się dwiema niezależnymi grupami zaburzeń psychicznych: psychozami i nerwicami; pierwsze jego badania skupiały się wokół zagadnienia homogeniczności grup neurotyków i psychopatów, ale później jego zainteresowania skierowały się ku zagadnieniu ekstrawersji.

Neurotyzm traktował jako continuum i stąd neurotyków umieszcza, jak już wiadomo (por. 1.3), wzdłuż osi biegnącej od „czystej hysterii” (ekstrawersji) do przeciwległego bieguna, „psychastenii” (dystymii-introwersji); te dwa rodzaje zaburzeń tworzą dwie oddzielne klasy, niezależne od siebie¹⁸.

Następnie zajął się empiryczną weryfikacją koncepcji K.G. Junga, w wyniku czego stwierdził, że w wielu jego pracach wiele danych przemawia za istnieniem drugiego wymiaru osobowości – neurotyzmu; bronił typologii Junga twierdząc, że nie zamierzał on dzielić ludzi na dwie przeciwstawne sobie grupy, tak żeby każda z nich miała być czymś zamkniętym i nie było możliwości przejścia z jednej do drugiej¹⁹.

Jednak później po zgromadzeniu danych empirycznych jego stosunek do koncepcji Junga zmienił się wyraźnie (por. 1.1.); twierdził, że skomplikowany opis osobowości Junga dotychczas nie miał żadnego eksperymentalnego potwierdzenia²⁰.

O jego nawiązaniu do typologii Pawłowa traktuje podrozdział 1.2.

Po tym pobieżnym przeglądzie najważniejszych zagadnień i twierdzeń koncepcji Eysencków, można stwierdzić, że jest w niej sporo miejsc niejasnych, nieścisłości terminologicznych, spraw nie do końca omówionych oraz błędów natury stricte teoretycznej jak i metodologicznej (metodologia niektórych badań eksperymentalnych budzi zastrzeżenia wielu badaczy); z drugiej jednak strony nie można zaprzeczyć temu, że jest to koncepcja ciekawa, wyjaśniająca wiele zagadnień, po większej części empirycznie zweryfikowana i dlatego przydatna do celów diagnozy jak i terapii.

Na podstawie swojej teorii osobowości, Eysenckowie stworzyli szereg narzędzi do badania wyodrębnionych przez siebie wymiarów osobowości u dorosłych oraz u dzieci i młodzieży²¹.

Bibliografia

- Eysenck H. J., *Dimensions of Personality*, Routledge and Kegan Paul Ltd, London 1947.
- Eysenck H. J., *The Structure of Human Personality*, Methuen and Co Ltd, London 1960.

---

¹⁸ Eysenck H. J., *Dimensions of Personality*, Routledge and Kegan Paul Ltd, London 1947.

¹⁹ H. J. Eysenck, 1960, *op.cit.*

²⁰ H. J. Eysenck, *Crime and Personality*, Routledge and Kegan Paul Ltd, London 1964.

²¹ K. Tsirigotis, *Rzetelność i trafność polskiej adaptacji „Kwestionariusza osobowości dla dzieci i młodzieży: Hansa i Sybilli Eysencków w zastosowaniu do młodzieży 15-16-letniej, „Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne” 1988, nr 4.*

- Eysenck H. J., *Crime and Personality*, Routledge and Kegan Paul Ltd, London 1964.
- Eysenck H. J., *Personality, Learning and „Anxiety”*. [W:] Eysenck H. J. (red.), *Handbook of Abnormal Psychology*, Pitman Medical, Belfast, 1973, s. 390–419.
- Eysenck H. J., *Biological dimensions of personality*. [W:] Pervin L. A. (red.), *Handbook of personality: Theory and research*, Guilford Press, New York 1990, s. 244–276.
- Eysenck H. J., Eysenck M., *Podpatrywanie umysłu. Dlaczego ludzie zachowują się tak, jak się zachowują?* GWP, Gdańsk 2000.
- McGuire R. J., *Classification and the Problem of Diagnosis*. [W:] Eysenck H. J. (red.), *Handbook of Abnormal Psychology*, Pitman Medical, Belfast 1973, s. 3–33.
- Pospiszyl K., *Psychopatia*, PWN, Warszawa 1985.
- Sanocki W., *Kwestionariusze osobowości w Psychologii*, PWN, Warszawa 1981.
- Siek S., *Wybrane metody badania osobowości*, ATK, Warszawa 1983.
- Strelau J., *Temperament i typ układu nerwowego*, PWN, Warszawa 1974.
- Strelau J., *Rola temperamentu w rozwoju psychicznym*, WSiP, Warszawa 1978.
- Strelau J., *Temperament, osobowość, działanie*, PWN, Warszawa 1985.
- Toeplitz Z., *Krytyczna analiza Kwestionariusza Osobowości H. J. Eysencka (Eysenck Personality Questionnaire, EPQ) pod kątem próby adaptacji tego testu do warunków polskich*. [W:] Strelau J. (red.), *Regulacyjne funkcje temperamentu*, PAN, Warszawa, 1982, s. 259–74.
- Tsirigotis K., *Rzetelność i trafność polskiej adaptacji „Kwestionariusza osobowości dla dzieci i młodzieży: Hansa i Sybilli Eysencków w zastosowaniu do młodzieży 15-16-letniej, „Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne” 1988, 4, s. 30–43.*

Summary

The aim of this paper was presentation of origin and evolution of H. J. Eysenck personality theory. The author showed rise of this theory: Jung, Pavlov and Kretschmer typologies. As well as the principal theses concerning the three personality dimensions: Extra/Introversion, Neurotism, and Psychoticism.